

Luisteren leerjaar 1-2 havo/vwo

Doelen

In het eerste leerjaar havo/vwo geldt het volgende doel op 2F: 'Leerlingen kunnen luisteren naar teksten met een duur van maximaal twintig minuten (die gepauzeerd kunnen worden om interactie mogelijk te maken) over alledaagse onderwerpen die wat verder van de leefwereld van de leerlingen af kunnen staan. Het gaat om teksten met een heldere structuur die redelijk informatiedicht kunnen zijn. De teksten kunnen nieuwsberichten, discussieprogramma's en korte documentaires zijn.' Daarbij moeten ze het volgende kunnen:

- uitleg en instructies binnen de teksten begrijpen;
- de hoofdpunten van de teksten (nieuwsberichten, discussieprogramma's en documentaires) begrijpen.

In het tweede leerjaar havo/vwo geldt het 2F-doel uit het eerste leerjaar nog steeds, met enkele uitbreidingen: 'Leerlingen kunnen luisteren naar teksten met een duur van twintig minuten of langer over alledaagse onderwerpen die wat verder van de leefwereld van de leerlingen af kunnen staan. Het gaat om teksten met een heldere structuur die redelijk informatiedicht kunnen zijn. Leerlingen kunnen teksten van maximaal twintig minuten ongepauzeerd verwerken en kunnen daarnaast teksten van langere duur aan, mits daar pauzemomenten in zitten. De teksten kunnen discussieprogramma's en documentaires zijn.' Daarbij beheersen ze (en werken ze verder aan) de doelen waaraan ze in het eerste leerjaar hebben gewerkt.

De leerlingen moeten verder het volgende kunnen:

- onderscheid maken tussen hoofd- en bijzaken van de teksten (nieuwsberichten, discussieprogramma's en documentaires);
- de hoofdpunten en hoofdgedachte uit de teksten halen en weergeven;
- relaties leggen tussen tekstdelen en tekst en beeld;
- informatie en meningen interpreteren;
- de bedoeling van de sprekers of de makers van het programma verwoorden;
- een oordeel geven over het beluisterde en dit beargumenteren.

Didactische richtlijnen

De didactiek mondelinge taalvaardigheid staat relatief gezien nog in de kinderschoenen. Daar komt bij dat mondelinge taalvaardigheid een complexe vaardigheid is, met samenstellende delen die vrijwel altijd in interactie met elkaar optreden. Toch kunnen we een aantal didactische richtlijnen noemen waaraan het luistervaardigheidsonderwijs zou moeten voldoen.

Richtlijn 1: Train heel gericht de luistervaardigheid van leerlingen, maar benut ook tal van andere taalgebruikssituaties om de luistervaardigheid te oefenen. Alle docenten kunnen hier een aandeel in hebben.

Gericht trainen betekent dat u activiteiten plant met een vooraf bepaald doel op het gebied van mondelinge communicatie. Ook veel incidentele situaties lenen zich voor gesprekken met leerlingen. Als u ook deze situaties benut, kunt u de taalontwikkeling van de kinderen optimaal stimuleren. Voorbeelden van incidentele situaties zijn het binnenkomen en weggaan, of een

gesprek in de pauze of tijdens de gymnastiekles. Maar ook alle momenten binnen de les waarop u niet gericht ('intentioneel') luistervaardigheid oefent. Op deze momenten kunt u echte interesse tonen in wat de leerling doet en zegt en daarop doorgaan of doorvragen. Zo daagt u de leerling uit om uitgebreid te vertellen over wat hem bezighoudt.

In het voortgezet onderwijs dragen docenten van alle vakken eraan bij dat de luistervaardigheid wordt vergroot door dezelfde didactische principes te hanteren als de docent Nederlands.

Richtlijn 2: Bouw de 'luisterspanne' van luistervaardigheidsoefeningen langzaam op. Oefen leerlingen in het verwerken van luisterteksten die geleidelijk aan langer worden.

Een luistersituatie waarin de leerling tussentijds moet (of mag) reageren, is over het algemeen wenselijker dan de situatie waarin hij pas aan het eind van een lange passage een aantal specifieke vragen naar aanleiding van het beluisterde krijgt voorgeschoteld. De luisteroefening wordt dan al snel een geheugentest. Toch vereist het referentiekader op een bepaald niveau dat leerlingen ook in staat zijn te luisteren naar langere passages.

Richtlijn 3: Maak voor luistervaardigheidsoefeningen optimaal gebruik van divers materiaal en wees u bewust van de factoren die het luisteren bemoeilijken of juist vergemakkelijken.

De taaltaken binnen het subdomein luisteren zijn de volgende:

- Luisteren naar instructies
- Luisteren als lid van een live publiek
- Luisteren naar radio en televisie en naar gesproken tekst op internet

Bij elk van deze taaltaken kunt u actuele materialen zoeken, buiten de gangbare lesmethodes om. Voor de taak 'luisteren naar radio en tv' is relatief het gemakkelijkst materiaal te vinden. Er kan bijvoorbeeld worden gekeken naar praatprogramma's (DWDD, Pauw & Witteman) en documentaires.

Voor luisteren naar instructies zal het moeilijker zijn om bruikbaar authentiek materiaal te vinden. U kunt denken aan instructiefilmpjes die op YouTube te vinden zijn.

Bij het selecteren van luistermateriaal let u op de kenmerken, zoals:

- Er kan uitsluitend geluisterd worden (audio), er kan geluisterd en gekeken worden (video), het materiaal kan live gecreëerd worden.
- Bij video of een live voordracht door de docent, profiteert de luisteraar van de zichtbaarheid van de spreker en wordt de werkelijkheid het dichtst benaderd; in de dagelijkse werkelijkheid is de spreker slechts in een klein aantal gevallen niet zichtbaar voor de luisteraar.
- Factoren als achtergrondgeluiden, uitdrukking/expressie, gebaar, toonhoogte, kunnen bijdragen aan de interpretatie.
- Luisterteksten kunnen als het ware 'voorgelezen' worden als een voice-over, terwijl (spontane) mondelinge taal – ook monologische – in de werkelijkheid vaak opgedeeld is in brokken, en vaak heel 'redundant' is (aarzelingen, herhalingen enz.).
- Het taalgebruik kan formeel of informeel zijn (of iets daartussen in).

Richtlijn 4: Leer leerlingen systematisch een aantal luisterstrategieën aan. Niet allemaal tegelijk, maar gespreid over de leerjaren. Een gestructureerde manier om dit te doen is via directe instructie.

Begrijpend luisteren en begrijpend lezen hebben veel met elkaar gemeen. Als leerlingen luisteren naar bijvoorbeeld een presentatie, hebben ze strategieën nodig om te kunnen interpreteren wat er gezegd wordt. Deze strategieën komen in sterke mate overeen met de strategieën die belangrijk zijn bij begrijpend lezen. Net als bij begrijpend lezen het geval is, past ook de luisteraar strategieën toe vóór, tijdens en na het beluisteren van een tekst. U kunt leerlingen bewust maken van de volgende luisterstrategieën:

- *Luisterdoel bepalen.*
- *Voorkennis activeren: wat weet ik er al van?*
- *Vragen stellen aan de tekst.*
- *Gebruikmaken van de context: letten op gezichtsuitdrukking, gebaren, houding, intonatie en volume van de verteller of voorlezer.*
- *Verbanden en relaties in de tekst afleiden: wie-wat-waarom-vragen.*
- *De hoofdgedachte vinden: welk idee staat in de tekst centraal?*
- *Samenvatten: kort vertellen waar de tekst over gaat.*
- *De tekst op zijn waarde beoordelen: wat vind je van deze tekst?*
- *Reflecteren op het luisterproces: weet je nu wat je wilde weten?*
- *Letten op signaalwoorden, en andere structurerende kenmerken van een tekst.*

Een algemeen didactisch principe bij luisteren is dat u de leerlingen – alvorens hun een luisteropdracht te geven – enige voorinformatie geeft over de inhoud, situatie en spreker(s). Maar u kunt ook stimuleren dat leerlingen zelf vragen gaan stellen aan de luistertekst ('zelfregulatie').

Net als bij lezen, moeten de leerlingen leren dat ze niet zomaar beginnen te luisteren. Het is belangrijk dat zij zich leren afvragen waarnaar ze luisteren, wat zij al weten, wat zij te weten willen komen en daarvoor de juiste luistermanier leren kiezen. Leerlingen zullen luisteren misschien beschouwen als iets vanzelfsprekends. Het is daarom nodig dat u de leerlingen bewust maakt van hun luistergedrag en dat u hen laat ervaren welke strategieën het luisteren gemakkelijker kunnen maken.

Richtlijn 5: Leer de luisterstrategieën op gestructureerde wijze aan en doe dat door middel van directe instructie.

Leer de luisterstrategieën niet in één keer aan, maar bouw dit op. Het aanleren kan het beste aan de hand van directe instructie. Daarbij kunt u drie methodieken gebruiken:

1. *Uitleg geven.* Leg uit wat het belang is van een bepaalde luisterstrategie en op welke momenten en op welke manier die het beste kan worden toegepast.
2. *Voordoet.* Doe hardop denkend voor hoe je een luisterstrategie toepast. U analyseert een gesproken tekst door hardop impliciete en expliciete vragen te stellen en deze vervolgens zelf te beantwoorden.
3. *Reflecteren.* Voer een discussie met de leerlingen over de tekst of de manier waarop ze hebben geluisterd, of laat leerlingen onderling met elkaar discussiëren.

Het is verstandig om deze methodieken niet tegelijk toe te passen en ook niet alle strategieën aan te bieden. De leerlingen zien dan door de bomen het bos niet meer. Maak vooraf een keuze in de methodiek die u gebruikt bij het aanbieden en laten toepassen van een luisterstrategie. Kies ook welke luisterstrategieën u expliciet wilt leren toepassen. Oefen met die strategie een tijd lang, zodat de leerlingen deze eerst goed onder de knie kunnen krijgen voordat u overgaat tot het aanbieden van een nieuwe strategie. Een stappenplan biedt de leerlingen houvast.

Richtlijn 6: 'Receptie gaat voor productie.'

Luisteren is een receptieve vaardigheid. We kunnen naar de luistertaken kijken met in het achterhoofd het principe dat receptie vóór productie gaat. Dat wil zeggen dat leerlingen bij het uitvoeren van luistertaken voorbeelden zien van taken die zij 'productief' moeten uitvoeren. Dus als leerlingen bijvoorbeeld een vraaggesprek moeten houden, hebben zij bij luisteren gekeken en geluisterd naar een van tv opgenomen vraaggesprek. Als ze een debat moeten voeren, hebben ze gericht gekeken naar een opgenomen debat. Op die manier traint u de luistervaardigheid en bereidt u leerlingen optimaal voor op spreektaken en interactieve taken.

Tijdsbesteding

Leerlingen luisteren de hele dag door. Dat betekent nog niet per se dat hun luistervaardigheid op een hoger plan terechtkomt. Om meer vruchten de plukken van de luistermomenten die er in het onderwijs zijn, spreekt u met het team af bewuster om te gaan met luisteren in de klas. Alle docenten zouden hun klassikale instructie of voorlezen van tekstmateriaal vooraf kunnen laten gaan door een of meer *advanced organisers* en ze zouden er een vaste routine van kunnen maken terugkoppeling te vragen na de instructie of het voorlezen. Bespreek dit en oefen het met elkaar. Dit soort vakoverstijgende afspraken kan heel veel opleveren voor het leren in de vakken en dus ook voor de onderwijsresultaten.

Hiernaast traint u regelmatig (liefst één keer per week) de luistervaardigheid door middel van gerichte luisteroefeningen op een steeds hoger niveau. Laat leerlingen oefenen met zo veel mogelijk verschillende teksten en tekstsoorten.

Toetsing en differentiatie

Differentiëren bij luisteren kan op verschillende manieren. Je kunt materiaal kiezen dat sterk aansluit bij de voorkennis van je leerlingen of dat daar juist wat verder van af staat. Of materiaal met een meer of minder duidelijke structuur of van verschillende lengte. Echter, deze keuzes maak je voor de hele groep. Hoe kom je dan de betere en minder goede luisteraars tegemoet?

Dat kan door te differentiëren in de opdrachtgeving. Of door te variëren in de verwerkingsopdrachten.

Voor havo/vwo zit luisteren niet in het examen. De luistervaardigheid kan het wel in het schoolexamen worden geëxamineerd, maar dit gebeurt doorgaans niet. Dit neemt niet weg dat luisteren een cruciale vaardigheid is, ook bij het leren op school. Voor vmbo, waar kijken en luisteren deel uitmaakt van het centraal examen, is redelijk wat materiaal beschikbaar dat wellicht ook in de onderbouw havo/vwo bruikbaar is. Op Eigenwijzer (een service van de NTR) vind je verschillende vrij downloadbare kijk- en luistertoetsen waarmee leerlingen ook buiten schooltijd

aan de slag kunnen. Bij Cito zijn voor het vmbo kijk- en luistertoetsen en een oefen-cd-rom kijken en luisteren verkrijgbaar en er is ook gratis te downloaden oefenmateriaal.